

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir

Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: El-Kelimeh, Beograd

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islamske
studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

EFEKTET POZITIVE QË SJELL BESIMI NË BOTËN E AHIRETIT

Sažetak

Pozitivni efekti vjerovanja u Budući svijet

Vjerovanje u temeljne principe vjere, njihovo slijedjenje, kao i vjeroničko očekivanje nagrade na Budućem svijetu smatra se pozitivnom energijom koja je od koristi vjerniku na ovome svijetu kako bi ostvario svoju ulogu na valjan način.

U tom kontekstu, smatram da je vjerovanje, kao i podsjećanje da će polagati račun, čovjeka dovodi do stanja više odgovornosti za svoje postupke. Otuda, ovaj rad ima za cilj da ukaže na glavne rezultate koje vjerovanje u Budući svijet postiže kod čovjeka.

Vjerovanje da postoji Vječni svijet na kome će polagati račun, kod čovjeka između ostaloga izaziva osjećaj odgovornosti na individualnoj razini što se odražava na društvene odnose. Ovakav osjećaj čovjeka čini imunim na izazove i duševno smirenim.

Ono što čini ovaj rad značajnim su dvije stvari,

prva: činjenica da predmetna tema ne zauzima značajno mjesto u albanskom spisateljstvu,

drugo: u sjenci duhovne praznine i moralne krize, kao i pukog materijalizma ovaj rad predstavlja pokušaj da se aktuelizira tema kako bi se na nju stavio akcenat i više pisalo.

Abstrakt

Besimi dhe respektimi i të vërtetave fetare, krahas shpërblimeve në jetën e përjetshme, për besimtarët, në jetën e kësaj bote shërben edhe si energji pozitive, e cila i ndihmon atij, që, rolin i cili iu besua në këtë botë ta përmbush siç duhet. Në këtë kontekst, besimi dhe pasja në kujtesë se një ditë ka për të dhënë llogari, njeriun e bënë më të vëmendshëm dhe të përgjegjshëm për veprimet e tij. Nga këtu, ky punim, synon hedhjen në pah të disa prej efekteve pozitive që sjellë për njeriun besimi në botën tjetër. Besimi në ekzistimin e një bote të përjetme dhe në një llogaridhënie, veç tjerash te njeriu: rrit ndjenjën e përgjegjësisë dhe vetëdijësisimit, si në planin individual, poashtu edhe në aspektin e raporteve sociale. Një besim i tillë i sjellë njeriut motivim dhe imunitet përballë sfidave dhe sprovave të dynjasë, ashtu siç i sjellë po ashtu edhe stabilitet shpirtëror.

Ajo çfarë e bënë të veçantë këtë hulumtim është fakti se aspektet e ngërthyera në te nuk zënë hapësirë të merituar në literaturën shqipe. Së dyti, zbrazëtia shpirtërore dhe kriza e moralit në kohën e dominimit të materials, bënë që kjo shkëndijë drite të jetë një hap motivues për shkruesit në këtë sferë.

Fjalët kyçe: Besim, bota tjetër, moral, familje, psikologji, sociale.

The positive effects that believing in the afterlife induce

Summary

For believers, faith and the practice of religious truths, in order to achieve the reward of the afterlife, also serves as a positive energy that can help the believer to fulfill their role which was bestowed upon them. In this context, faith and the reminder that one day they will have to be taken into account for their deeds, makes the believers more aware and responsible for their actions. For that matter, this

review aims to highlight some of the positive effects that the faith in the hereafter may have on people. Believing on the existence of the afterlife and on the accountability, among other things, in humans raises individual and social awareness and responsibility. Such faith, just like it brings spiritual stability, induces in humans strong motives and resilience in front of the life's challenges, too.

What makes this summary special, firstly is the fact that issues included in it are not discussed enough in Albanian literature. Secondly, in the face the spiritual void and the moral crises that dominate the material times, hopefully this modest treatment will be an inspiration for the issue to continue being discussed by other author of the religious field.

Key words: faith, the hereafter, moral, family, psychology, social, etc.

الآثار الإيجابية للإيمان بالآخرة

(خلاصة البحث)

إن الإيمان بالحقائق الدينية واحترامها ، بالإضافة إلى ثواب الحياة الأبدية للمؤمنين؛ تعتبر طاقة إيجابية في حياة هذا العالم التي تساعد المؤمن على أداء الدور الذي أوكل إليه في هذا الدنيا على الوجه الصحيح.

ففي هذا السياق ، نؤكد أن الإيمان والتذكر أنه في يوم من الأيام سيضطر إلى تقديم تقرير ما، سيجعل الإنسان أكثر انتباهاً ومسؤولية عن أفعاله. ومن هنا، تهدف هذا البحث إلى إبراز بعض الآثار الإيجابية التي يجلبها الإيمان بالآخرة للإنسان.

إن الإيمان بوجود عالم أبدي وبالمساءلة ، من بين أمور أخرى يزيد للإنسان من الشعور بالمسؤولية والوعي ، سواء في الخطة الفردية أو من حيث العلاقات الاجتماعية. فمثل هذا الاعتقاد يجلب للإنسان الدافع والحصانة لتحديات التي نواجهها في هذا العالم، كما أنه يجلب الاستقرار الروحي.

ما يجعل هذا البحث مميزاً هو حقيقة أن الجوانب المضمنة فيه لا تشغل حيزاً مستحقاً في الأدب الألباني، و ثانياً ، الفراغ الروحي وأزمة الأخلاق في زمن هيمنة المادة؛ فهذا ما يجعل شرارة الضوء هذه خطوة محفزة للكتاب في هذا المجال.

Hyrje

Njeriu është e vetmja krijesë fizike e cila shqetësohet për të ardhmen dhe përfundimin final të tij, jo vetëm në këtë botë por edhe në botën tjetër. Ai është kureshtar të dëgjojë e të dijë rreth rrjedhës së ndodhive pas përfundimit të tij nga kjo botë, pra rreth rrjedhës së ndodhive të botës së pastajme.

Mëshira e Allahut nuk e la njeriun në errësi të të hutuar rreth asaj jete dhe ngjarjeve të saja, madje jo vetëm që e njohu me atë jetë por edhe ia përshkroi detajet e saja në mënyra dhe peisazhe të ndryshme. Madje njohuritë e asaj jete dhe përjetimet e saja ia bëri muslimanit pjesë të fesë dhe kusht nga kushtet esenciale të besimit. Ky kusht është aq i rëndësishëm sa që gati ku do që përmendet në Kur'an e hadith, besimi në Zotin, i bashkangjitet atij edhe besimi në jetën e pastajme.

Besimi në atë botë i jep kuptim jetës së njeriut, sepse nëpërmjet këtij besimi ai e kupton qëllimin e kësaj jete dhe arsyeve pse njeriu është në këtë botë.²²⁸ Mbi këtë besim bazohet mirësia e kësaj bote dhe e mira e botës tjetër. Kjo dynja nuk e merr kurrë kuptimin e saj, nëse nuk ekziston besimi në botën tjetër, ngase vlera e saj është e pakrahueshme në raport me Ahiretin. Nga mirësitë e këtij besimi, është edhe ajo, se, njeriu kupton se jeta e kësaj bote është e shkurtër, dhe po që se kjo jetë e kësaj bote nuk shndërrohet në mekanizëm për lartësimin e virtyteve të tij, por në qëllim, atëherë e ardhmja e tij nuk do të jetë e ndritur.

Besimi në botën tjetër dhe ndjenja e përgjegjësisë së individit

Njeriu që beson se me vdekjen nuk mbaron gjithçka, por kalon në një fazë të "marrjes në pyetje", domosdo është më i vëmendshëm në

²²⁸ Xhemaludin Zarabovo, "Ai erdhi që t'ua mësojë fenë tuaj", boton: Gjurma, Prishtinë 2008, f. 187.

jetën e kësaj bote. Gjithçka që vepron e bënë me vetëdije se ato nuk shkojnë së koti, mirëpo i nënshtrohen një shqyrtimi që do të vlerësohet në botën tjetër. Kjo ngulit te besimtari ndjenjën e përgjegjësise për veprimet e veta. Allahu xh.sh. thotë:

“A mos mendon njeriu se do të lihet duke mos zënë asgjë (pa kurrfarë përgjegjësie).”²²⁹

Po ashtu thotë:

“A menduat se Ne ju krijuam kot dhe se ju nuk do ktheheni te Ne?”

²³⁰

Kush është i bindur në botën tjetër dhe beson në të fuqishëm, pa dyshim se do të veprojë punë që shfaqin respekt ndaj Allahut, do të motivohet për to, do të ikë nga mëkatet dhe punët e liga duke e jetuar kështu jetën e tij fisnike dhe të lumtur.²³¹

Pas më shumë se 1400 vitesh nga zbritja e Ku’ranit famëlartë, nga qendrat prestigjioze bashkëkohore të dijes, vazhdon dalja në pah e rezultateve të shumta shkencore, të cilat vijnë si vërtetim i të vërtetave kuranore dhe atyre profetike mbi rëndësinë që sjell për njeriun dhe shoqërinë e kohës tonë besimi në Zot dhe në llogaridhënie pas kësaj bote. Në kuadër të kësaj, veçojmë punën e ekipës së përbërë nga 57 studiues nga Universiteti i Oksfordit me titull: “Humans ‘predisposed’ to believe in gods and the afterlife”. Nga të gjeturat e zbulimit në fjalë, besimi në Zot dhe në një llogaridhënie pas kësaj bote, veç që është qështje intuitive në kuadër të kodit të trashëgimisë gjenetike të çdo qelize të trupit të njeriut, ky besim i predispozuar te njeriu luan rol të pazëvendësueshëm, si në gjendjen e shëndetit shpirtëror e fizik, e po ashtu edhe në të ngritjen e nivelit të përgjegjësise në raport me

²²⁹ 75-Kijame: 36.

²³⁰ 23-Mu’minun: 115.

²³¹ Shih: Abdullah ibn Humejd, “*El Iman bil jevmil ahireti ve etheruhu fi hajati el muslimi*”, boton: Daru ibën Huzejme, Rrijad, pa vit botimi.

veprimet dhe sjelljet e tij.²³² Njeriu i bindur në ekzistencën e botës tjetër nuk vepron e as nuk thotë asgjë tjetër pos të mirës, dhe vetëm sa do t'i shtojë veprat e mira. Vetëdija dhe bindja e tij rreth asaj se çfarëdo të ndodhë atë ditë e nxitë atë për të qenë njeri i përgjegjshëm në veprime dhe të kryejë vepra të mira.

S'ka dyshim se ai që e kupton se çfarë ka përgatitur Allahu për besimtarët nga mirësitë dhe kënaqësitë e përhershme, dhe për pabesimtarët nga ndëshkimi i vazhdueshëm, padyshim që i tilli e konsideron si diçka të ulët këtë botë, është i bindur se kjo është e përkohshme, paraqitet në të si asket, e as nuk e godet kurrfarë prokupimi e as halli për shkak të saj. I tilli synon ta fitojë botën tjetër e cila meriton të veprohet për të, të lodhemi për të dhe të derdhet kontribut për hirë të saj.

Allahu xh.sh. thotë:

“E, përgëzoi ata që besuan dhe bënë vepra të mira se ata do të jenë në xhennete në të cilët rrjedhin lumenj. Sa herë që u jepet ndonjë ushqim nga frutat e tij, ata thonë: «Ky është që me te u ushqyam edhe më parë». Ngase, u sillen ushqim i ngjashëm (vetëm në formë, e jo edhe në shije). Aty do të kenë ata bashkëshorte të pastra dhe aty do të jenë përgjithmonë.”²³³

Efekti i besimit në botën tjetër në jetën sociale

Në sferën e jetës sociale, solidaritetit, raporteve ndërnjerëzore, mirëkuptimit dhe bashkëjetesës, besimi në botën tjetër është ndër ndikuesit më të rëndësishëm. Kjo lidhet me porosinë fetare se njeriu nuk është përgjegjës vetëm për raportin e tij personal me Krijuesin, por edhe ndaj raporteve me njerëzit (nga familja, rrethi, shoqëria, etj.). Madje, shembuj nga literatura islame shënojnë se përmes kujdesit ndaj

²³² Shih: University of Oxford. “Humans ‘predisposed’ to believe in gods and the afterlife.” ScienceDaily. ScienceDaily, 14 July 2011. <www.sciencedaily.com/releases/2011/07/110714103828.htm>.

²³³ 2-Bekare: 25.

të tjerëve dhe sjelljes së mirë sociale, njeriu mund të fitojë Xhenetin (duke pasur paraprakisht qëllime të tilla). Në këtë kuptim, kjo shënon një motiv shtesë për rindërtimin e sjelljeve sociale. Thotë Allahu xh.sh. në Kuran:

“Nuk është tërë e mira (e kufizuar) t’i ktheni fytyrat tuaja kah lindja ose perëndimi, por mirësi e vërtetë është ajo e atij që i beson Allahut, ditës së gjykimit, engjëjve, librit, peygamberëve dhe pasurinë që e do ua jep të afërmve, bonjakëve, të varfërve, udhëtarëve, lypësve dhe për lirimin e robërve, dhe ai që e fal namazin, e jep zeqatin, dhe ata që kur premtojnë e zbatojnë, dhe të durueshmit në skamje, në sëmundje dhe në flakën e luftës. Të tillët janë ata të sinqertit dhe të tillët janë ata të devotshmit.”²³⁴

Besimi në botën tjetër si motivim ndaj sfidave dhe sprovave në jetë

Në konceptin fetar islam, sfidat dhe sprovat janë një testim që u bëhet besimtarëve për të shpalosur ata besimin e vet ndaj Zotit Fuqiplotë dhe për të demonstruar fuqinë shpirtërore për ballafaqim me atë që vjen nga ana e Krijuesit. Ky testim është i atillë që besimtarin e radhitë në taborrin e durimtarëve dhe të të shpëtuarve, varësisht nga përceptimi dhe sjellja në raport me sprovën. Besimi, se, në botën tjetër do të shpërblehet për durimin në prova apo do të fshihet “sevapi” që do të fitohej përtej sprovës, motivon besimtarët që të jenë të durueshëm dhe t’i tejkalojnë sfidat me një bindje të fortë në atë që qëndron mbi sprovën dhe tej sprovës.²³⁵ Pa një sprovë të tillë nuk do të arrihej edhe një shpërblim i madh në botën tjetër në saje të përballimit të tyre me durim, siç e potencon edhe Kurani:

“Ne do t’ju sprovojmë me ndonjë frikë, me uri, me ndonjë humbje nga pasuria e nga jeta e edhe nga frytet, por ti përgëzoji durimtarët.

²³⁴ 2-Bekare: 177.

²³⁵ Shih: Dr. Jusuf Kardavi, “Durimi në Kur’anin Fisnik”, boton: Furkan ISM, Shkup, 2002, f. 15 – 22.

Të cilët, kur i godet ndonjë e pakëndëshme thonë: “Ne jemi të Allahut dhe ne vetëm te Ai kthehemi!” Të tillët janë ata që kanë bekime prej Zotit të tyre dhe mëshirë dhe të tillët janë ata të udhëzuarit.”²³⁶

Pos tjerash, sprovat në raport me jetën tjetër sjellin edhe dobi si ato vijuese:

- Shlyerje të gabimeve dhe gjynaheve.
- Ngritje e gradave të xhenetit.
- Ndjenjën e gabimit ndaj Zotit të Madhëruar dhe qortimi i vetvetës.
- Hapje të dyreve të pendimit, nënshtrimit dhe përlules ndaj Tij, xh.sh.
- Forcim të lidhjeve të robit me Zotin e vet.
- Pasje në kujtesë të njerëzve të sprovuar dhe dhembshuria ndaj tyre.
- Forcim të bindjes në kadanë dhe kaderin e Allahut xh.sh.
- Njohje me realitetin e njëmendtë të kësaj jete. ²³⁷

Efektet psikologjike nga besimi në botën tjetër

“Fundit” në mendimin njerëzor, zakonisht, mbjell trishtim, frikë e pasiguri, por jo edhe te besimtarët, të cilët një proces të tillë e marrin si normal. Aq më tepër kur flitet për fundin jetësor. Besimi në botën tjetër, si vazhdim i jetës dhe si jetë e pas “dynjasë”, motivon një siguri dhe qetësi të rëndësishme për stabilitetin psikologjik. Në lidhje me këtë Allahu xh.sh. në Kuranin famëlartë thotë:

“Kush bën vepër të mirë, qoftë mashkull ose femër, e duke qenë besimtar, Ne do t>i japim atij një jetë të mirë (në këtë botë), e (në

²³⁶ Bekare: 155-157.

²³⁷ <http://www.saaaid.net/arabic/119.htm>.

botën tjetër) do t'u japim shpërblimin më të mirë për veprat e tyre.”²³⁸

Tashmë nuk është frika te “fundi” por tek ajo se çka kemi bërë për ta fituar shpërblimin dhe për t'u shmangur nga dënimi i ahiretit? Besimi në vazhdimësinë e ekzistencës në një trajtë tjetër dhe mohimi i fundit jetësor, është një lloj shprese që lë ndikim pozitiv në mendimin njerëzor.²³⁹ Shpresa për shpërblimin në Ahiret i mundëson njeriut një jetë të qetë e të rehatshme në këtë botë. Ai nuk dëshpërohet nga mos arritja e shijimit të të gjitha të mirave në këtë jetë, duke shpresuar në shpërblimin dhe kompenzimin që do t'i dhurohet atij në jetën e pastajme.

Me këtë besim njeriu arrinë që të kënaqet 'me pak' nga kjo botë. Njeriu në jetën e kësaj bote posedon natyrë që nuk ngopet, sepse Zoti e krijoi njeriun të tillë, por kur ai kujton vdekjen dhe fundin e kësaj bote, si dhe kupton që kjo botë është vetëm një përjetim i përkohshëm, ai kënaqet me pak. Kur njeriu kënaqet me pak, e shijon atë që e posedon. Për më tepër duke besuar në një jetë, e cila është e ndërtuar mbi veprën e njeriut në këtë botë, ajo gjithësesi e motivon njeriun për punë dhe aktivitet.

Besimi dhe kërkimi i shpërblimit në Botën Tjetër tek Allahu xh.sh. nuk shihet si qështje e ndarë me jetën e kësaj bote dhe kërkimin e të mirave të saj, përkundrazi, besimtarët janë të obliguar që të kërkojnë dhe të lutën për të mirat e të dy botëve. Këtë e vërteton fjala e Allahut xh.sh. në Kuranin fisnik:

“E, ka prej tyre asish që thotë: «Zoti ynë na jep të mira në këtë jetë, të mira edhe në botën tjetër dhe na ruaj prej dënimit me zjarr! Të tillët e kanë shpërblimin nga ajo që e fituan. Allahu është i shpejtë në llogari.”²⁴⁰

²³⁸ 16-Nahl: 97.

²³⁹ Shih: <https://www.telegraph.co.uk/news/religion/3512686/Children-are-born-believers-in-God-academic-claims.html>

²⁴⁰ 2-Bekare: 201-202.

Besimi në botën tjetër dhe ndikimi i tij në sferën e edukimit

Morali i njeriut është një nga mënyrat që në bazë të konceptit fetar, njeriu e fiton ose e humb lumturinë e përjetshme. Në bazë të kësaj, ky besim motivon edukim të lartë shoqëror, duke thirrur në pastërti morale, mbi bazën e fitimit të kënaqësisë së Zotit në këtë botë dhe në botën tjetër.

Muslimani gjithmonë praktikon normat morale dhe largohet nga ato jo morale nisur nga dëshira për shpërblimin dhe frika nga dënimi i Allahut. Muslimani kur pajiset me moral të mirë është i bindur plotësisht se Allahu do ta shpërblejë atë me një shpërblim të madh për këtë. Poashtu e din se ajo është rruga për në Xhennet. Në hadithin të cilin e transmeton Ebu Hurejre r.a., Pejgamberi a.s. ka thënë:

*“Kush beson në Allahun dhe botën tjetër le të mos e dëmton fqin e tij, kush beson në Allahun dhe në botën tjetër le të nderojë musafirin e tij, kush beson në Allahun dhe në botën tjetër le të thotë të mirën ose të heshtë”.*²⁴¹

Po ashtu në një hadith tjetër ai s.a.v.s. tha:

*“Të jeni të sinqertë sepse sinqeriteti shpie njeriun në mirësi ndërsa mirësia shpie në xhennet. Njeriu vazhdon të jetë i sinqertë gjersa të shkruhet tek Allahu prej të sinqertëve.”*²⁴²

²⁴¹ E transmeton Buhariu në Sahih, hadithi nr. 5672.

²⁴² E transmeton Muslimi në Sahih, hadithi nr. 2607.

PËRFUNDIM

Mungesa e besimit dhe bindjes mbi ekzistimin e botës tjetër, krahas dëmit pas llogaridhënies në ditën e gjykimit, në jetën e dynjasë ka si pasojë pakuptimësinë e të jetuarit, nga se mos llogaritja në amshueshmëri e poashtu në marrje të shpërblimit sjellë zbrazëti të madhe në jetë, humbje të shpresës, pesimizëm e neglizhencë.

Vetëm ai i cili llogaritë se do të vijë një ditë kur veprat do të peshohen dhe nuk do t'i bëhet askujt padrejtësi, arrinë të ketë një jetë të qetë e stabile e poashtu t'u bëjë ballë sfidave e mynxyrave të kësaj bote, të cilën botë vet Zoti e krijoi si vend mbjellje, frutet e së cilës do t'i vjelë njeriu në botën e Ahiretit.

Besimi në botën tjetër është aq i rëndësishëm për njeriun sa që e tërë ardhmëria varet nga ky besim.

Njeriu i cili kujdeset vetëm për të mirat materiale dhe suksesin e kësaj bote, do të kufizohet vetëm në begatitë e kësaj bote. I tilli nuk do të ndërmarë qoftë edhe hapin më të vogël për ndihmën dhe kryerjen e detyrimeve ndaj familjes, fqinjëve, shoqërisë apo edhe ndaj shtetit, nëse pas kësaj nuk i kthehet dobia materiale.

Ndërkaq personi i cili llogaritë rezultatet përfundimtare të veprave të tij, nuk do të hamendet dhe nuk do të vuajë për humbjet në jetën e kësaj bote. Ai vazhdon me mirësi pavarësisht se a janë rezultatet afatëshkurtëra apo afatëgjata.

Besimtari, për të cilin qështje esenciale është arritja e kënaqësisë së Zotit dhe marrja e shpërblimit final në botën tjetër, përpiqet në jetë që mbi egon e tij të qëndrojnë parimet dhe poashtu interesat e përgjithshme mbi ato personale.

Burimet dhe literatura e shfrytëzuar

1. Kur'ani – përkthim me komentim në gjuhën shqipe. Sherif Ahmeti, Prishtinë, 1988.
2. El-Buhari 265h., Muhammed b. Ismail: “Sahihu-l-Buhari”. Botim i Er-Rrahmije Gjuvind, Indi,1384-1387h.
3. Enisaburij, Muslim bin El Haxhaxh Ebul Hasen el Kushejrij: Sahihu i Muslimit. Dar El Ihja Et-turath El Arabij, Bejrut, pa vit botimi.
4. Ibn Humejd, Abdullah, *El iman bil jevmil ahireti ve etheruhu fi hajatil muslimi*, Boton, Daru ibn Huzejme, Rijad, pa vit botimi.
5. Kardavi, Jusuf, *Durimi në Kur'anin Fisnik*, Përktheu Behxhet Jashari, Furkan ISM, Shkup 2002.
6. Zarabozo, Xhemaludin, *Ai erdhi që t'ua mësojë fenë tuaj*, Përktheu, Tomor Kastrati, Gjurma, Prishtinë 2008.
7. <http://www.saaid.net>.
8. <https://www.telegraph.co.uk/neës/religion/3512686/Children-are-born-believers-in-God-academic-claims.html>.
9. www.sciencedaily.com/releases/2011/07/110714103828.htm.